

บทสรุปผู้บริหาร

การศึกษาเปรียบเทียบผลการประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไป ด้วยแบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น (KKU QoL Well) สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น¹

A Comparative Study on the Quality of life and Well-being Results of the Poor Families and General Families by Using the Khon Kaen University Quality of life and Well-being (KKU QoL Well) Indicator Assessment for Local Government¹

ดารุณี จงอุดมการณ์² RN, PhD (Nursing)

บัวพันธ์ พรหมพักพิง³ PhD (Development Studies)

เกษราภรณ์ คลั่งแสง⁴ ศศ.ม.(พัฒนาสังคม)

มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลการประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปด้วยแบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น (KKU QoL Well) ซึ่งพัฒนาโดยคณะผู้วิจัย จำแนกกลุ่มครอบครัวยากจนตามเกณฑ์และผลการประชาคมในพื้นที่ กับกลุ่มครอบครัวทั่วไปรวมกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา 524 ครอบครัว จากพื้นที่ 2 แห่ง จำแนกตามกายภาพเป็นใกล้เมืองและไกลเมืองในภาคอีสาน โดยพื้นที่ใกล้เมือง คือ ตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนทอง จังหวัดขอนแก่น จำนวนครอบครัวคนจน 140 ครอบครัว พื้นที่ไกลเมือง คือ ตำบลยางคำ อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนครอบครัวคนจน 122 ครอบครัว เปรียบเทียบกับครอบครัวทั่วไปในพื้นที่เดียวกันด้วยการสุ่มแบบมีระบบ (Systematic Random Sampling) ในจำนวนที่เท่ากับครอบครัวยากจนในแต่ละพื้นที่ ก่อนการเก็บข้อมูลเครื่องมือที่พัฒนาแล้วนี้ ได้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษาที่ใช้โดยผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งทำงานในพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง รวม 48 คน ผลวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ สูงกว่าค่าเฉลี่ยฯ ของครอบครัวทั่วไป และเมื่อทดสอบหาความแตกต่างสัดส่วนการประเมินคุณภาพชีวิตครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ ซึ่งเป็นตัวแทนครอบครัวฯ ใน ทั้ง 2 พื้นที่ด้วยสถิติ Chi-Square Tests พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการวิจัยให้ข้อเสนอแนะว่าความยากจนและความด้อยโอกาสของครอบครัวไม่ได้เป็นสิ่งบ่งชี้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข และ แบบประเมิน KKU QoL Well สามารถนำไปประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนได้ทั้งในด้านองค์ประกอบย่อยและในภาพรวมได้ เป็นเครื่องมือที่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปใช้เพื่อประเมินผลการวางแผนการพัฒนาด้านกลยุทธ์ การวางแผน และการประเมินผลลัพธ์ของการพัฒนา

¹ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากทุนอุดหนุนทั่วไปมหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี พ.ศ. 2552

² รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาการพยาบาลครอบครัว คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

⁴ นักวิจัยความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์

ผลจากการทดลองใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือให้ได้มาตรฐานตามหลักทางวิชาการ โดยแบบประเมินนี้ได้ผ่านการสร้างและการพัฒนามาจากการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ รวมถึงผ่านการพัฒนาตามหลักการพัฒนาเครื่องมือ และการตรวจสอบความตรงตามโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์แบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมาเป็นลำดับ ได้ 40 องค์ประกอบใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านการมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต (มีเงิน อาหาร ที่ดิน และที่อยู่อาศัย) 2) ด้านการมีและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดี 3) ด้านความปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมและสารพิษ 4) ด้านการมีสุขภาวะแบบองค์รวม 5) ด้านการสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน และ 6) ด้านความมั่นคงทางชีวิตในครอบครัวและชุมชน ผลจากการทดลองใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถสรุปได้ดังนี้

ประชากรในการวิจัย คือ ประชากรที่เป็นตัวแทนตัวแทนครอบครัวที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ที่เข้าร่วมดำเนินโครงการวิจัย 2 พื้นที่ คือ 1) ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 1,063 ครอบครัว 2) ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 2,307 ครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างของหน่วยการวิเคราะห์ คือ ครอบครัวจากจนตามเกณฑ์ทุกรายในพื้นที่เป้าหมาย และครอบครัวทั่วไปที่ได้จากการสุ่มจาก 2 พื้นที่ โดยผู้ให้ความคิดเห็นเป็นตัวแทนตัวแทนครอบครัวใน 2 พื้นที่ จำนวนรวมทั้งสิ้น 524 ครอบครัว ซึ่งจำแนกคุณลักษณะกลุ่มตัวอย่าง 2 คุณลักษณะ ได้แก่ ครอบครัวจากจนทั้งหมดในพื้นที่ที่ผ่านการพิจารณาโดยการคัดเลือกครอบครัวจากจนพิจารณาคัดเลือกโดยใช้เกณฑ์ของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ด้านรายได้ของครอบครัวตกเกณฑ์ จปฐ. หรือมีรายได้ครอบครัวต่ำกว่า 23,000 บาท/ปี รวมถึงรายชื่อครอบครัวจากจนที่ได้จากการประชาคมประจำหมู่บ้าน และรายชื่อครอบครัวจากจนที่ได้จากผู้ประสานงานพิจารณาหาครอบครัวจากจนในพื้นที่ และครอบครัวทั่วไปจากวิธีการการสุ่มอย่างมีระบบ (Systematic random sampling) โดยตัดครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในครอบครัวจากจนที่ได้ผ่านการระบุว่าเป็นครอบครัวจากจนจากเกณฑ์การพิจารณาในเบื้องต้น ได้ดังนี้ 1) องค์การบริหารส่วนตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 244 ครอบครัว แบ่งเป็นตัวแทนครอบครัวจากจน 122 ครอบครัว และตัวแทนครอบครัวทั่วไป 122 ครอบครัว 2) เทศบาลตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 280 ครอบครัว แบ่งเป็นตัวแทนครอบครัวจากจน 140 ครอบครัว และตัวแทนครอบครัวทั่วไป 140 ครอบครัว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้มี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของครอบครัวจำนวน 15 ข้อ ประกอบด้วย สถานะในของผู้ตอบแบบประเมินฯ ในครอบครัว ที่มาของรายได้ในครอบครัว รายได้ต่อเดือนของครอบครัว ที่มาของรายจ่ายในครอบครัว รายจ่ายต่อเดือนของครอบครัว หนี้สินรวมของครอบครัว แหล่งกู้เงิน การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน การเข้าร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่น ความพึงพอใจในผลงานการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

ส่วนที่ 2 แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ จำนวน 40 ข้อ โดยกำหนดองค์ประกอบในการศึกษาไว้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต จำนวน 8 ข้อ

องค์ประกอบที่ 2 การมีและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดี จำนวน 9 ข้อ

องค์ประกอบที่ 3 ความปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมและสารพิษ จำนวน 4 ข้อ

องค์ประกอบที่ 4 การมีสุขภาวะแบบองค์รวม จำนวน 7 ข้อ

องค์ประกอบที่ 5 การสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน จำนวน 8 ข้อ

องค์ประกอบที่ 6 ความมั่นคงทางชีวิตในครัวเรือนและชุมชน จำนวน 4 ข้อ

ลักษณะของแบบสอบถามเป็นเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ

- (5) หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความจริงของผู้ตอบฯ มากที่สุด
- (4) หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความจริงของผู้ตอบฯ มาก หรือ เป็นส่วนใหญ่
- (3) หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความจริงของผู้ตอบฯ เป็นบางส่วน
- (2) หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความจริงของผู้ตอบฯ เป็นส่วนน้อย
- (1) หมายถึง ข้อความนั้นไม่ตรงกับความจริงของผู้ตอบฯ เลย หรือ ไม่พึงพอใจ
สำหรับผู้ตอบฯ เลย

การให้คะแนนพิจารณา ดังนี้

มากที่สุด	ให้	5 คะแนน
มาก	ให้	4 คะแนน
บางส่วน	ให้	3 คะแนน
น้อย	ให้	2 คะแนน
ไม่เลย	ให้	1 คะแนน

การแปลค่าคะแนน แบ่งระดับเป็น 2 แบบ คือ 1) แบบ 5 ระดับ และ 2) แบบ 3 ระดับ

เมื่อ แปลผลแบบ 5 ระดับ (คะแนนเต็ม 5 คะแนน)

ระดับคะแนน 1.00-1.50 คะแนน	หมายถึง	คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขน้อยมาก
ระดับคะแนน 1.51-2.50 คะแนน	หมายถึง	คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขน้อย
ระดับคะแนน 2.51-3.50 คะแนน	หมายถึง	คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขปานกลาง
ระดับคะแนน 3.51-4.50 คะแนน	หมายถึง	คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมาก
ระดับคะแนน 4.51-5.00 คะแนน	หมายถึง	คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมากที่สุด

หากแปลผล 3 ระดับ โดยการใช้สูตรคำนวณ การแปลผลคะแนนรายข้อและโดยรวม ใช้
ค่าเฉลี่ยที่มีค่าตั้งแต่ 1.00 – 5.00 โดยการคำนวณตามสูตรของเบสท์ (Best, 1977: 14) แบ่งค่าคะแนน 3
ระดับ มีการแปลผล ดังนี้

ระดับคะแนน 1.00 – 2.33 คะแนน	หมายถึง	คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขน้อย
ระดับคะแนน 2.34 – 3.67 คะแนน	หมายถึง	คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขปานกลาง
ระดับคะแนน 3.68 – 5.00 คะแนน	หมายถึง	คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมาก

สรุปผลการทดสอบความตรงเชิงโครงสร้างถึงความสามารถในการจำแนกสภาพคุณภาพชีวิตและความ
อยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่พัฒนาเพื่อ
ใช้ในพื้นที่การปกครองของส่วนการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น โดยใช้หลักการตรวจสอบ

known group ในกลุ่มครอบครัวคนจนและครอบครัวทั่วไป พบว่ามีสภาพคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมีความแตกต่างทางสถิติในตำบลที่อยู่ใกล้เมืองและมีโรงงานอุตสาหกรรมมาก คือ ตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนทอง จังหวัดขอนแก่น แต่กลับไม่แตกต่างทางสถิติในตำบลไกลเมืองที่เน้นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ ตำบลม่วงหวาน อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด และเมื่อทดสอบค่า Chi-Square ถึงความแตกต่างทางสถิติของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปใน 2 พื้นที่แล้วพบว่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เมื่อพิจารณาค่าคะแนนเฉลี่ยคะแนนรายด้าน พบว่า ค่าคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขด้านการสืบทอดจารีตประเพณีปฏิบัติในชุมชน มีคะแนนเฉลี่ยรวมสูงสุดของ 2 พื้นที่ใน 2 คุณลักษณะครอบครัว อยู่ในระดับมากที่สุด (ครอบครัวยากจน มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.77 และครอบครัวทั่วไป ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.72) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขตามการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินฯ พบว่าไม่แตกต่างกันในพื้นที่ไกลเมือง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในพื้นที่ใกล้เมือง และมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ครอบครัวยากจนระบุค่าเฉลี่ยคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขสูงกว่าครอบครัวทั่วไปโดยรายด้านที่ให้ค่าเฉลี่ยสูงกว่าครอบครัวทั่วไป คือ ด้วยการมีทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อม และด้านสิ่งแวดล้อมที่ปราศจากสารพิษ

อภิปรายผลการวิจัย

หลักการพิจารณาพื้นที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาจากโครงการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา (2547) ที่พิจารณาจากระยะห่างจากเมืองหลักของชุมชนนั้น ๆ เนื่องจากเห็นว่าชุมชนยังตั้งอยู่ห่างไกลเมืองเท่าใด ความยากจนและโอกาสของประชากรในพื้นที่ก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ร่วมกับการพิจารณาลักษณะทางกายภาพตามระดับความสูงของพื้นที่ สภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นองค์ประกอบด้วย โดยพื้นที่ตำบลยางคำเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ไกลเมือง มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำมูล แม่น้ำเสียว รวมถึงป่าบุ่งป่าทาม ในขณะที่เดียวกันพื้นที่เทศบาลตำบลม่วงหวาน อำเภอโนนทอง จังหวัดขอนแก่นเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในระดับความสูงตรงกัน อยู่ใกล้เขตเมือง มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่จำนวนมาก รวมถึงยังมีแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำพอง ภูพานคำ จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่กล่าวมาในเบื้องต้นจะส่งผลต่อด้านคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปแตกต่างกันหรือไม่ และครอบครัวในสองพื้นที่นั้นมีคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขเป็นอย่างไร? ดังผลญาณที่สะท้อนการดำรงอยู่ของความทุกข์ยากที่คนอีสานต้องต่อสู้ดิ้นรน อาทิ

ทุกข์ยากฮ้าย	ให้ได้อยู่ยากัน
กอยมันมี	จ้งคอยหามาเลี้ยง
เกิดเป็นคนต้องสู้	บู้ไปตามนาเถียง
แม่นสืล้าปากเหยียง	ให้ทนเหยียงสู้ไป

ข้อมูลปรากฏชัดแจ้งว่าประชากรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ ภาคอีสานเป็นประชากรที่มีรายได้มวลรวมต่ำที่สุดในประเทศ หรือ ความยากจนที่สุดในประเทศไทย ทั้งๆ ที่เป็นกลุ่มประชากรที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศ และมีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุดในประเทศ (มดิชน, 2547) ดังนั้นความทุกข์ยาก การต่อสู้ดิ้นรนในภาวะลำบากจึงเป็นสิ่งที่คนอีสานต้องเผชิญ จนเป็นคำเล่าขาน เป็นเรื่องราวการต่อสู้ เป็นตำนาน และนำไปสู่การ

ถ่ายทอด จึงเห็นได้ว่า กลอนผญาข้างต้น (ดัดแปลงจากสำลี้ รักสุทธิ, 2553) ของชาวอีสาน (แปลเป็นภาษาไทย กลางว่า แม้ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากลำบากเพียงใดก็ต้องให้ครอบครัวได้อยู่ด้วยกัน ไม่มีอะไรจะกินก็ดิ้นรนหาไปตามสภาพที่เป็นอยู่ ขุดกอย ขุดหามันมากิน และอดทนให้มากๆ) หรือ ผนญาคืออีสานที่ว่า “หนักชอยกันหาบ หยาบชอยกันดิง” (ให้ช่วยกันทำงาน เมื่อเผชิญความทุกข์ยากก็ต้องช่วยกันฝ่าฟันกันไป) ผนญาที่ปรากฏอยู่ใน “ลากลอน” สะท้อนถึงคติที่สอนใจให้คนและครอบครัวชาวอีสานมีความอดทนต่อภาวะทุกข์ยาก (อุดม บัวศรี 2546) และสะท้อนให้เห็นสภาพวิถีชีวิตของคนอีสานในอดีตที่เรียกว่า “หาอยู่ หากิน” คือ หาอาหารในป่าเขาลำเนาไพร แหล่งอาหารในป่า และท้องทุ่งท้องนา มีการแบ่งปันอาหารกันระหว่างครอบครัวภายในหมู่บ้านซึ่งต่างเป็นที่เป็นที่ เป็นนึ่งดังเนื้อหาในเพลงกล่อมเด็กอีสานที่ระบุว่า “...พริกกะอยู่เฮือนเหนื่อ เกลือกะอยู่เฮือนได้...” สะท้อนว่าข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ สามารถหิบบิบบแบ่งปันกันได้โดยไม่ต้องซื้อหา แต่มาปัจจุบัน คำกลอนผญาอีสานได้เปลี่ยนไปเป็น “ของกินน้อย จนใจผู้สืบเลี้ยง” ซึ่งสะท้อนถึงสภาพสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบันของบ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงไป ไร่ นา ป่าเขา แหล่งอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านไม่อุดมสมบูรณ์เช่นในอดีต อีกต่อไป สภาพการ “หาอยู่ หากิน” ไม่สามารถกระทำได้อีกผู้ปากคุ้มท้อง ต้องเปลี่ยนมาใช้เงินตราเพื่อ “ซื้ออยู่ ซื้อกิน” จึงเกิดการอพยพแรงงานเข้าสู่การเป็นคนค้า “แรงงาน” ในโรงงาน ร้านค้า ภาคการผลิต และการบริการ ด้วยเหตุที่ที่ดินมีอยู่ไม่สามารถทำนาได้ผลตามที่ลงทุนลงแรงไปเพราะขาดน้ำ หรือ น้ำท่วมอันเนื่องจากอาศัยพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติเพียงประการเดียว โดยเฉพาะครอบครัวที่มีที่นาอยู่ในที่สูงทำให้ขาดน้ำ ไม่อุดมสมบูรณ์ดังเคยเป็นมาแต่อดีต ผนญาจึงได้กล่าวถึงความทุกข์ของคนกลุ่มนี้ที่อดอยากจนต้องพึ่งพาอาหารจากวัดก็มี (ดัดแปลงจาก สำลี้ รักสุทธิ, 2553) ดังเช่น

ทุกข์ข้อหลิแมนพื้นนึ่ง	ชุมหมู้อ่งมีนาเงิน
ชุมนาทามาคลองเกิน	ชุมเพินมีเงินมีฮ้าน
ปีได้ฝนบ่มีมันแล้ง	ไทนาคอนแก้งกัมชูป้าน
लगเฮือนทุกข์อาสาแก้งก้าน	ฮ้ายจวน้อยวานได้แบ่งข้าวกิน

ผลจากการวิจัยทดลองใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในครั้งนี้ พบว่ามีความแตกต่างอย่างนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ด้วยการทดสอบ Chi-Square Test ระหว่างสัดส่วนค่าคะแนนคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวคนจนและครอบครัวทั่วไปใน 2 พื้นที่ คือ พื้นที่ที่ประชากรที่มีอาชีพหลักทำการเกษตรกรรม (ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด) และ พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมและทำการเกษตรแบบพันธสัญญา (Contract Farming) (ตำบลม่วงหวาน อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น) และมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในพื้นที่ที่อาชีพหลักของประชากรทำการเกษตรพันธสัญญาเป็นหลักใกล้เคียง แต่กลับพบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างกลุ่มครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในเขตพื้นที่ส่วนใหญ่เน้นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมใกล้เคียง และที่สำคัญข้อค้นพบชี้ให้เห็นว่าครอบครัวยากจนประเมินครอบครัวตนเองมีคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าครอบครัวทั่วไป ใน 2 ราชด้าน คือ 1) ด้านการมีทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 2) การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยจากสารพิษ ข้อค้นพบ 2 ประการนี้มีความน่าสนใจไปสู่การพัฒนาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวยากจนที่ยังไม่รับรู้ถึงความจำเป็นของการมีทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมและการอยู่ในที่ปลอดภัยจากสารพิษ เป็นภาวะครอบครัวยากจนยังไม่รับรู้ (Unfelt Needs) ยังไม่ตระหนัก

ต่อสภาวะการดำรงชีวิตของตนเองของประชากร เพื่อสามารถสนองต่อความต้องการ (needs) รวมถึงความจำเป็นพื้นฐานทางด้านวัตถุ และความต้องการที่เป็น constructed needs จึงยังไม่รับรู้ถึงข้อเรียกร้องต้องการสิ่งแวดล้อมที่ดี การปราศจากสารพิษในสิ่งแวดล้อม

มีข้อสังเกตสำคัญสามารถอภิปรายผลวิจัยและมีผลต่อการนำแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ผ่านการพัฒนาโดยคณะผู้วิจัย ดังนี้

1. ประเด็นการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขขึ้นอยู่กับภววิสัย และ อัตวิสัยของผู้ตอบฯ

ข้อค้นพบนี้สนับสนุนกรอบแนวคิดการวิจัยที่ว่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่ เป็นภาพรวมของชีวิตอีกประการหนึ่งที่มนุษย์รับรู้ได้หมายถึงการตระหนักรู้ต่อสภาวะการดำรงชีวิตของตนเองของประชากร การตระหนักรู้ต่อสภาวะการดำรงชีวิตของตนเองนี้ สามารถสนองต่อความต้องการ (needs) รวมถึงความจำเป็นพื้นฐานทางด้านวัตถุ และความต้องการที่เป็น constructed needs ด้านที่สองได้แก่ทรัพยากรที่ปัจเจกและครัวเรือนสามารถใช้ (dispose) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ทั้งความต้องการและทรัพยากรนี้ ดำรงอยู่ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีส่วนในการกำหนดทรัพยากรและความจำเป็นของปัจเจก และครัวเรือนด้วย การประเมินสภาพคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข เป็น “การรับรู้” และส่วนหนึ่งเป็นนามธรรม ที่มนุษย์รับรู้และตีความแบบองค์รวม ผลที่ประเมินได้จึงเป็นการรับรู้ของบุคคลที่มีปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมเชิงประจักษ์ ดังนั้น การรับรู้ถึงคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนนี้เป็นเรื่องทั้งทางอัตวิสัยและภาวะวิสัย เพราะการรับรู้ของปัจเจกบุคคลที่คิดสรุปผ่านการมองอย่างรอบด้าน ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และระบบคุณค่าในชีวิต รวมทั้งเป้าหมายของตนเองในชีวิต (ดารุณี จงอุดมการณ์ และ คณะ 2551, 2552) และข้อค้นพบนี้ยังสนับสนุนการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ การสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory) ซึ่งสนับสนุนโดยนักวิชาการกลุ่มองค์การกรรมระหว่างประเทศ (ILO=International Labour Organization) ได้เสนอกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐาน และความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ และการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการพัฒนาที่มุ่งเน้นในการวางแผนของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานคือการเปลี่ยนแปลงวิธีการกระจายรายได้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการผลิตและการค้า ตลอดจนการกระจายอำนาจให้แต่ละชุมชนแต่ละพื้นที่ได้เสนอปัญหาและความต้องการขึ้นมา แล้วคัดเลือกโครงการที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานมากที่สุด นั่นคือต้องมีการปรับโครงสร้างการบริหารของรัฐ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นและเข้าถึงบริการด้านต่างๆ ของรัฐ โดยอาศัยระบบการบริหารที่ดีให้ความสำคัญกับภาคชนบทและสาขาเกษตรกรรมมากขึ้น เพราะหากยังมีการพัฒนาแบบทุนนิยมจะยังทำให้คนรวยรวยยิ่งขึ้นเกิด “รวยกระจุก จนกระจาย” เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทยังมีฐานะยากจน จึงควรมีการพัฒนา ระบบการผลิตและปัจจัยการผลิตในชนบทให้ดีขึ้น

ยังมีข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบประเมินฯ อื่นๆ ที่อาจส่งผลต่อผลคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขฯ ตามการรับรู้ของผู้ตอบฯ เมื่อพิจารณาข้อมูลพื้นฐานผู้ตอบแบบประเมินจำแนกตามสถานะในครอบครัว ทั้งสองกลุ่มตัวอย่าง คือ ครอบครัวยากจน และครอบครัวทั่วไปในสองพื้นที่ พบว่าในตำบลม่วงหวานผู้ตอบแบบประเมินฯ เป็นหัวหน้าครอบครัวยากจนสูงถึงร้อยละ 68.6 ในขณะที่ครอบครัวในตำบลยางคำมีสถานภาพเป็นหัวหน้าครอบครัวร้อยละ 54.9 ส่วนข้อมูลด้านการประกอบอาชีพของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไป ในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง 2 พื้นที่ มีข้อที่น่าสนใจว่าสัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในตำบลยางคำซึ่งเป็นพื้นที่ไกลเมืองทั้งในครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปสูงถึงร้อยละ 55.2 และ 58.9 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับ

พื้นที่ตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เมืองที่อาชีพหลักเป็นเกษตรกรในครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไป ร้อยละ 29.6 และ 38.8 ตามลำดับ ในขณะที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ เช่น หาปลา รับจ้างทั่วไป คิดเป็น ร้อยละ 69.0 และ 58.9

ในการระบุที่มาของรายจ่ายในครอบครัว พบข้อมูลที่น่าสนใจที่ครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไป ในตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เมืองต่างใช้รายจ่ายไปในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานปัจจัยสี่เพื่อการยังชีพไม่แตกต่างกัน โดยมีผลรวมทั้งสองพื้นที่ ดังนี้ ลำดับแรก คือ ค่าอาหาร คิดเป็นร้อยละ 21.4 รองลงมาเป็นรายจ่ายค่าน้ำประปา คิดเป็นร้อยละ 18.6 รายจ่ายในลำดับที่สาม คือ ค่าไฟฟ้า คิดเป็นร้อยละ 18.0 รายจ่ายในลำดับที่สี่ เป็นเรื่องของหนี้สินของครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 14.5 และรายจ่ายในลำดับที่ 5 มีค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าเล่าเรียนของบุตร ธิดา คิดเป็นร้อยละ 12.2 ตามลำดับ จากสัดส่วนตัวเลขค่าใช้จ่ายของครอบครัว/เดือนทั้งครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปทั้งสองพื้นที่นั้น พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน แต่มีข้อที่น่าสังเกตที่สำคัญในตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เมืองกลับมีการจ่ายเป็นค่าโทรศัพท์ร้อยละ 11.7 และ 15.2 ตามลำดับ ในขณะที่ครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลยงคำซึ่งเป็นพื้นที่ไกลเมืองให้ความสำคัญในการจ่ายเป็นค่าโทรศัพท์น้อยกว่าคิดเป็นร้อยละ 6.9 12.0 ตามลำดับ

มีข้อที่น่าสังเกตในเรื่องการเข้าร่วมกิจกรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปใน 2 พื้นที่ ซึ่งครอบครัวทั้งยากจนและทั่วไปในตำบลยงคำซึ่งเป็นพื้นที่ไกลเมืองมีค่าเฉลี่ยของการเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร้อยละ 81.1 และ 82.0 ตามลำดับซึ่งมากกว่าครอบครัวยากจนและทั่วไปในตำบลม่วงหวานซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เมือง คือ ร้อยละ 70.0 และ 69.3 ตามลำดับ อย่างชัดเจน

ดังนั้น ข้อมูลที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้นเป็นปัจจัยแห่งภาวีสัยและอัตวิสัยของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวซึ่งส่งผลให้มีค่าสัดส่วนคะแนนประเมินคุณภาพชีวิตของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลยงคำซึ่งเป็นพื้นที่ไกลเมืองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยการทดสอบChi-Square Test ด้วยคุณลักษณะเฉพาะของอัตวิสัยเหล่านี้ ในขณะที่ค่าสัดส่วนคะแนนประเมินคุณภาพชีวิตของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปในตำบลม่วงหวาน อำเภอหนอง จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยการทดสอบChi-Square Test ($p < 0.05$) และเมื่อพิจารณารวม 2 พื้นที่พบว่าค่าสัดส่วนคะแนนประเมินคุณภาพชีวิตของครอบครัวยากจนและครอบครัวทั่วไปแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยการทดสอบChi-Square Test ($p < 0.05$)

2. ประเด็นด้านบริบทของพื้นที่ที่ทำการศึกษามีผลต่อการรับรู้ของผู้ตอบแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข

สภาพบริบทที่ศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการทดลองใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข สภาพบริบทของชุมชนที่ส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ ทั้งทางด้านรายได้ ด้านการประกอบอาชีพ ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ในการนำเสนอแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขไปทดลองใช้ครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนไกลเมือง (Remote Area) ที่การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตยังคงมีการพึ่งพิงทรัพยากรทางธรรมชาติสูง ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวทั่วไปและยากจนไม่มีความแตกต่างกัน การมีหรือไม่มีรายได้ไม่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว เนื่องจากในพื้นที่ไกลเมืองในสภาพที่เป็นสังคมชนบทยังสามารรถ “หาอยู่ หากินได้” (ณัฐกาญจน์ สาสิงห์ ปังปอนด์ รักอำนวยกิต รัตนทรัพย์ เกียรติ และสุจิตา ชานวิทย์กรณ์, 2550) ซึ่งสอดคล้องกับผลภาษิตคำสอนของอีสานที่สอนให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนฝูง

เพื่อว่าต่อไปในภายภาคหน้าจะได้รับประโยชน์ตอบแทน ดังคำญา (จารุวรรณ ธรรมวัตร, ม.ม.ป.; สำลี รักสุทธี, 2553) ที่ว่า

“จกข้าวให้	เพื่อนหมู่เขากิน
ยามหิวมา	ลิได้กินกายพูน”

ในขณะที่ชุมชนใกล้เมือง (Non-Remote Area) มีวิถีการดำรงชีวิตระหว่างการประกอบอาชีพทางการเกษตร ควบคู่กับการทำงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม อีกทั้งมีความเหลื่อมล้ำทางด้านสังคมของประชาชน การเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่ รวมถึงการที่สังคมใกล้เมืองที่มองระบบ “คุณค่า” ทางสังคมที่เปลี่ยนเป็นการ ดี “มูลค่า” แทน ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นบริบทของพื้นที่ที่ทำการศึกษาก็ถือว่ามีความเกี่ยวข้อง และมีความสำคัญต่อการศึกษาวัยวุฒิคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุข

3. ประเด็นความสำคัญของผู้กระทำการ (Agent) ซึ่งในที่นี้หมายถึง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการดูแลคนในความรับผิดชอบจนส่งผลต่อการรับรู้คุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของผู้ตอบแบบประเมินฯ

ถือว่าองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นซึ่งก่อกำเนิดมาจากการเรียกร้องประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2535 หลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี พ.ศ. 2535 กระแสการปฏิรูปการเมืองได้ก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองในหลาย ๆ ด้าน และด้านหนึ่งคือการเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ซึ่งประกาศใช้ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2537 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2538 โดยสาระสำคัญของกฎหมายฉบับดังกล่าวคือการยกฐานะสภาตำบลที่มีรายได้โดยไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกันสามปีเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท สามารถจัดตั้งเป็นองค์กรบริหารส่วนตำบลได้ ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลจึงกลับมาเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับตำบลอีกครั้งหนึ่ง และบางแห่งพัฒนาระดับเป็นเทศบาลตำบลตามเกณฑ์จำนวนประชากรและรายได้ที่กระทรวงมหาดไทยประกาศ

ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นหน่วยงานมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของพื้นที่ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับการกระจายอำนาจจากส่วนกลางของรัฐในการพัฒนาความ เป็นอยู่ของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า งานด้านการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงเน้นไปที่ระบบการจัดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ทางด้านการสร้างพื้นฐานที่ประชาชนในพื้นที่พึงจะได้รับ เช่น การจ่ายเบี้ยยังชีพ การแจกถุงยังชีพ/ของใช้ในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงยึดลักษณะการดำเนินงานด้านการพัฒนาในรูปแบบดั้งเดิม (Top-down) ซึ่งจากการทดลองใช้แบบประเมินตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควร วางแผนนโยบายด้านการพัฒนาที่ส่งตรงไปยังประชาชนในพื้นที่ควรมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่ สนับสนุนให้มีการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ส่วนเรื่องของการพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขในพื้นที่ที่มีความสอดคล้อง สอดคล้องกับเป้าหมาย บริบทของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อให้สามารถนำแบบประเมินไปใช้ได้จริงและสามารถประเมินด้านคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ได้อย่างแท้จริง

ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด และ ข้อเสนอแนะการวิจัย

แบบประเมินผลคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขมหาวิทยาลัยขอนแก่น (KKU QoL Well) ที่ได้พัฒนา มีข้อเสนอว่าสามารถนำไปประเมินจำแนกคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขประชาชนและครอบครัวได้ในระดับที่น่าพอใจ แต่เนื่องจากการประเมินภาวะเหล่านี้เป็นการประเมินตามการรับรู้ของผู้ตอบตามภาพรวม ความรู้สึก ความอยู่ดีมีสุขที่เขารับรู้ว่าดำรงอยู่ ดังนั้น จึงมีข้อจำกัดต่อการประเมินองค์ประกอบบางอย่างที่ผู้ตอบยังขาดความรู้ ยังไม่ได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจ และ ยังไม่รู้ถึงความต้องการจำเป็น (Unfelt Needs)

นอกจากนี้ข้อเสนอแนะควรนำไปทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย การนำแบบประเมินไปใช้ในบริบทของพื้นที่อื่น หรือกลุ่มเป้าหมายการศึกษาอื่นที่แตกต่างออกไปควรมีการจัดทำคู่มือการใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขเพื่อให้ผู้นำไปใช้มีความเข้าใจและสามารถใช้แบบประเมินได้ และในขณะเดียวกันแบบประเมินคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขควรที่จะนำไปทดลองใช้ในกลุ่มตัวอย่างที่มีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมประเพณี หรือบริบทของพื้นที่ในภูมิภาคอื่นๆ เพื่อที่จะให้แบบประเมินตัวคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวสามารถวัดและพัฒนาด้านความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างครอบคลุมต่อไป